

כלכלת ישראל: ארבע החלטות ושתי דילמות

יוסף זעירא

האוניברסיטה העברית בירושלים

הרצאת פטינקין

כנס האגודה הישראלית לכלכלה

16.6.2022

The Israeli Economy

A Story of Success and Costs

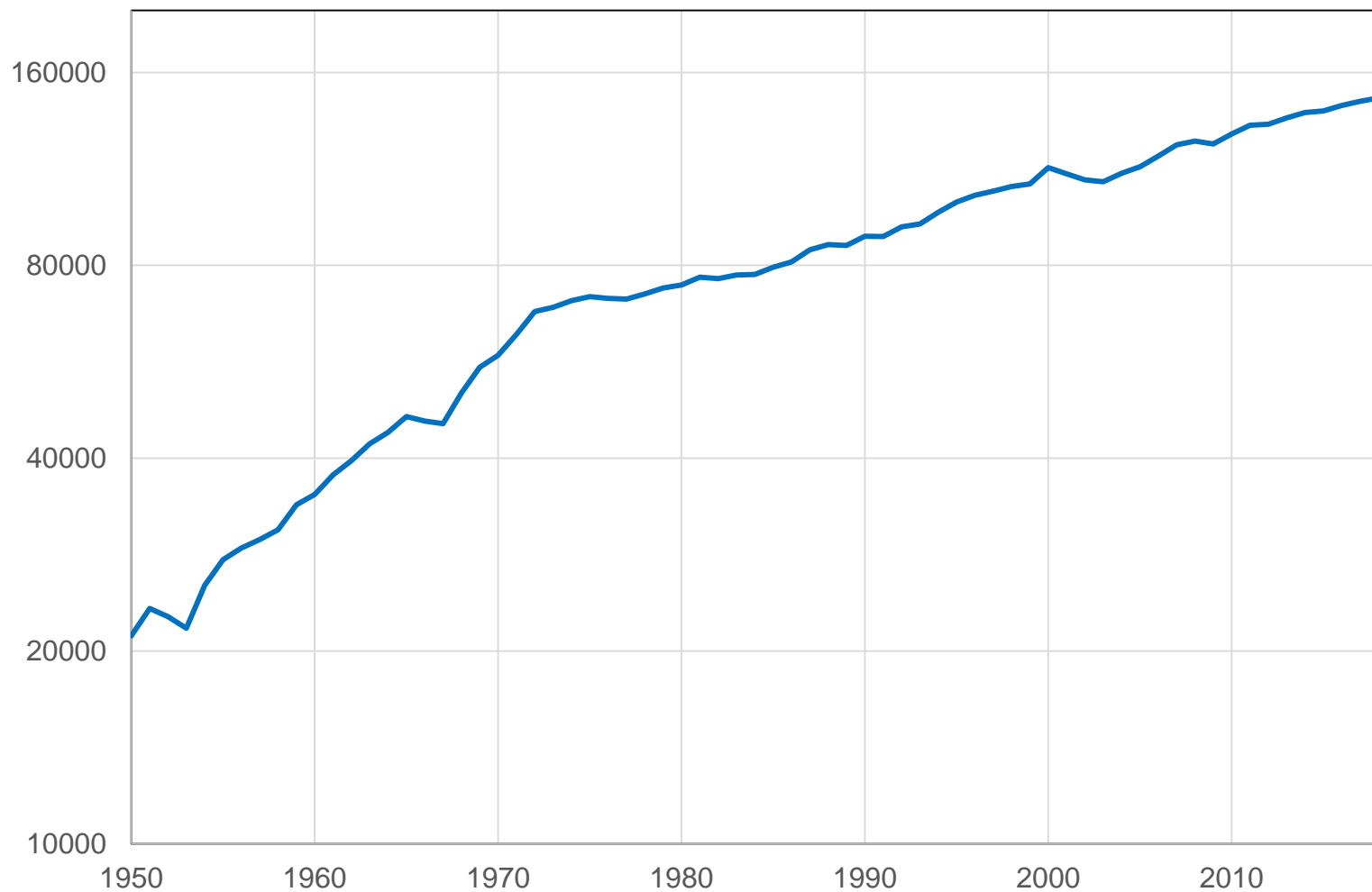
JOSEPH ZEIRA

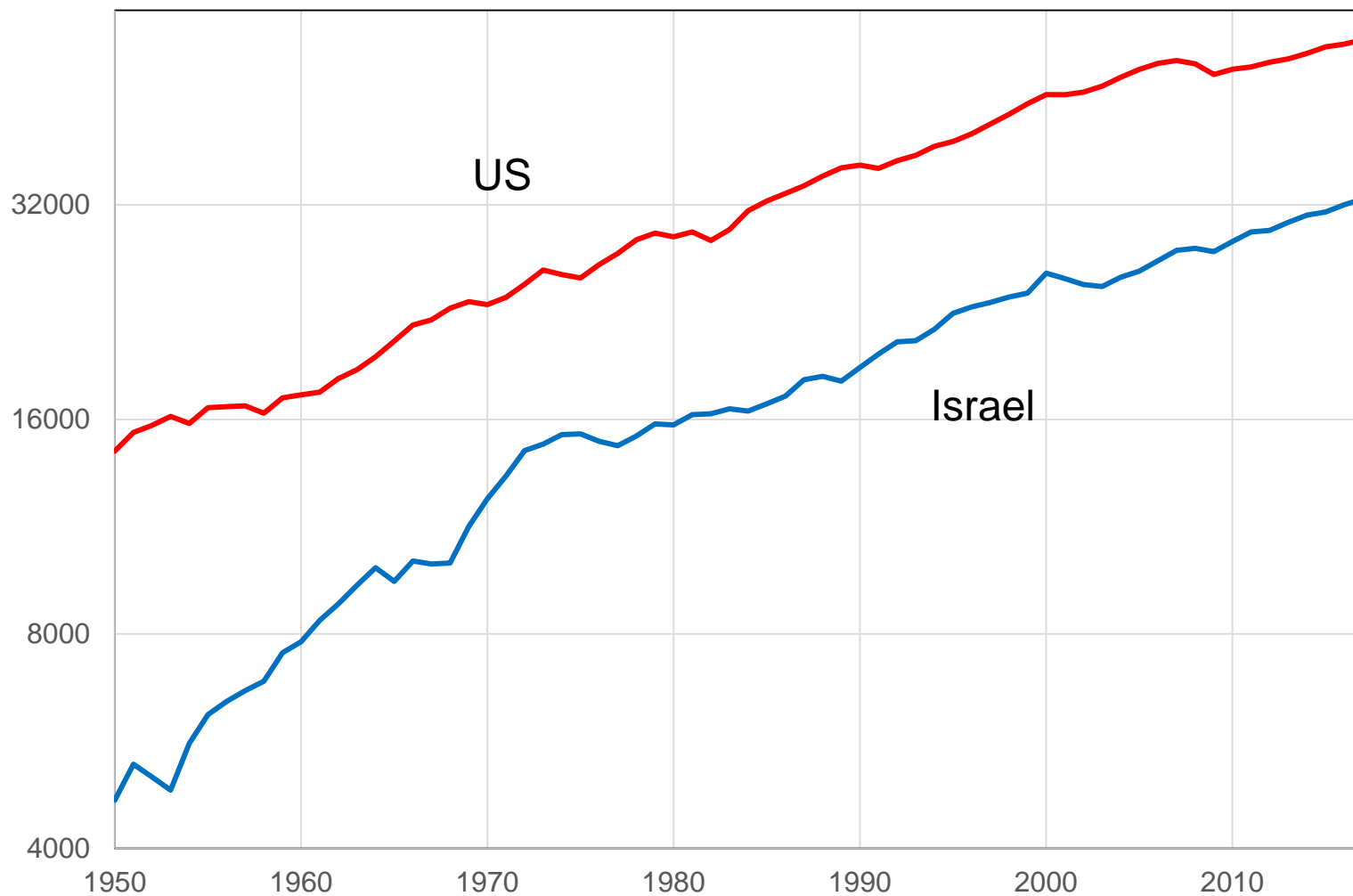
סיפור הצלחה

- ישראל היא סיפור הצלחה כלכלי מרשים.
- בחמישים שנה, מ-1922 עד 1972, צמחה ממשק עני, פרובינציה קטנה באימפריה העותומאנית לשעבר, לאחת משלושים המדינות המפותחות בעולם.
- מאז 1973 צומחת ישראל בקצב דומה לזה של ארה"ב ושומרת על מקומה בין המדינות המפותחות.
- התוצר לנפש בישראל הוא כ-66 אחוזים מזה של ארה"ב.

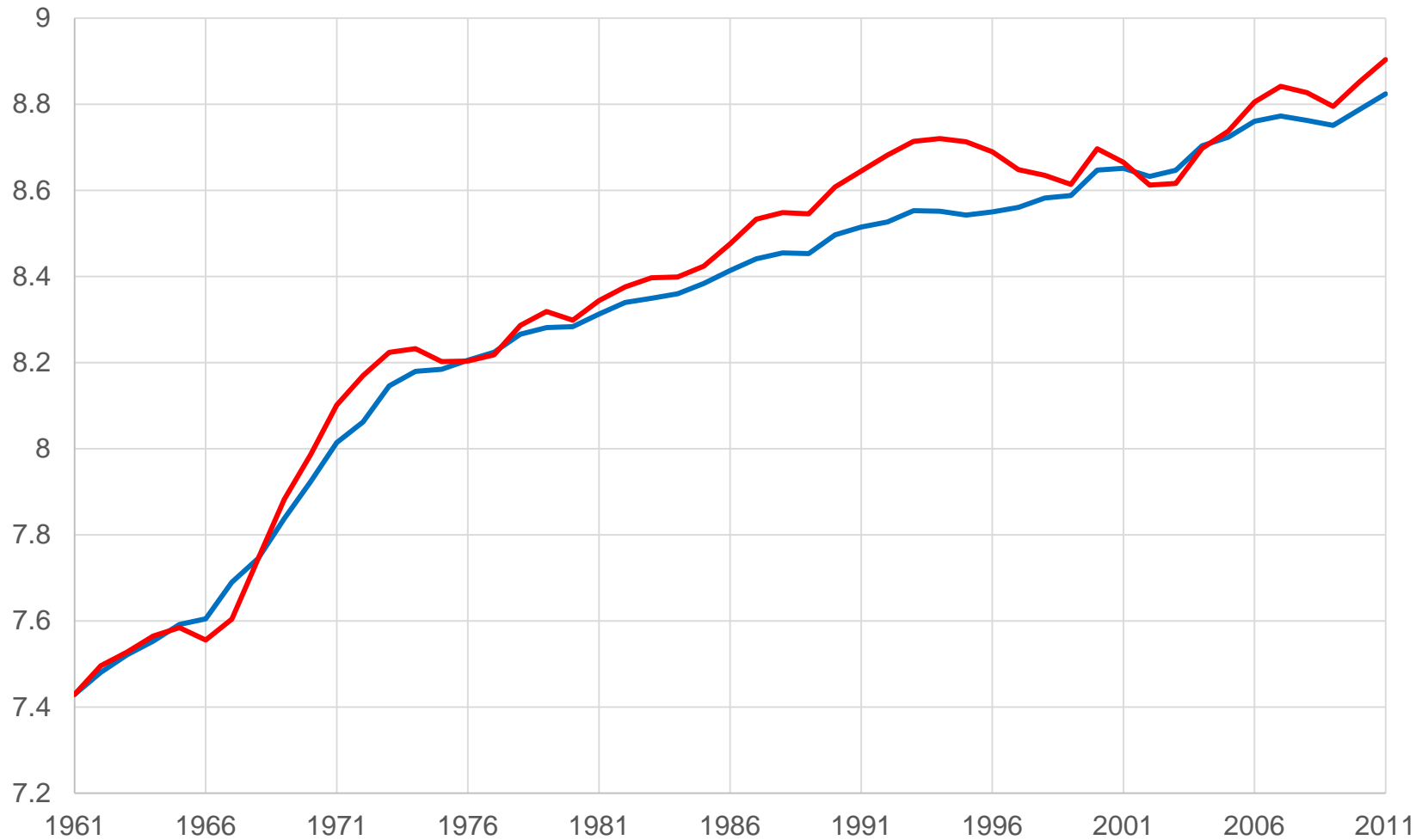
התוצר לנפש: 1950 - 2018

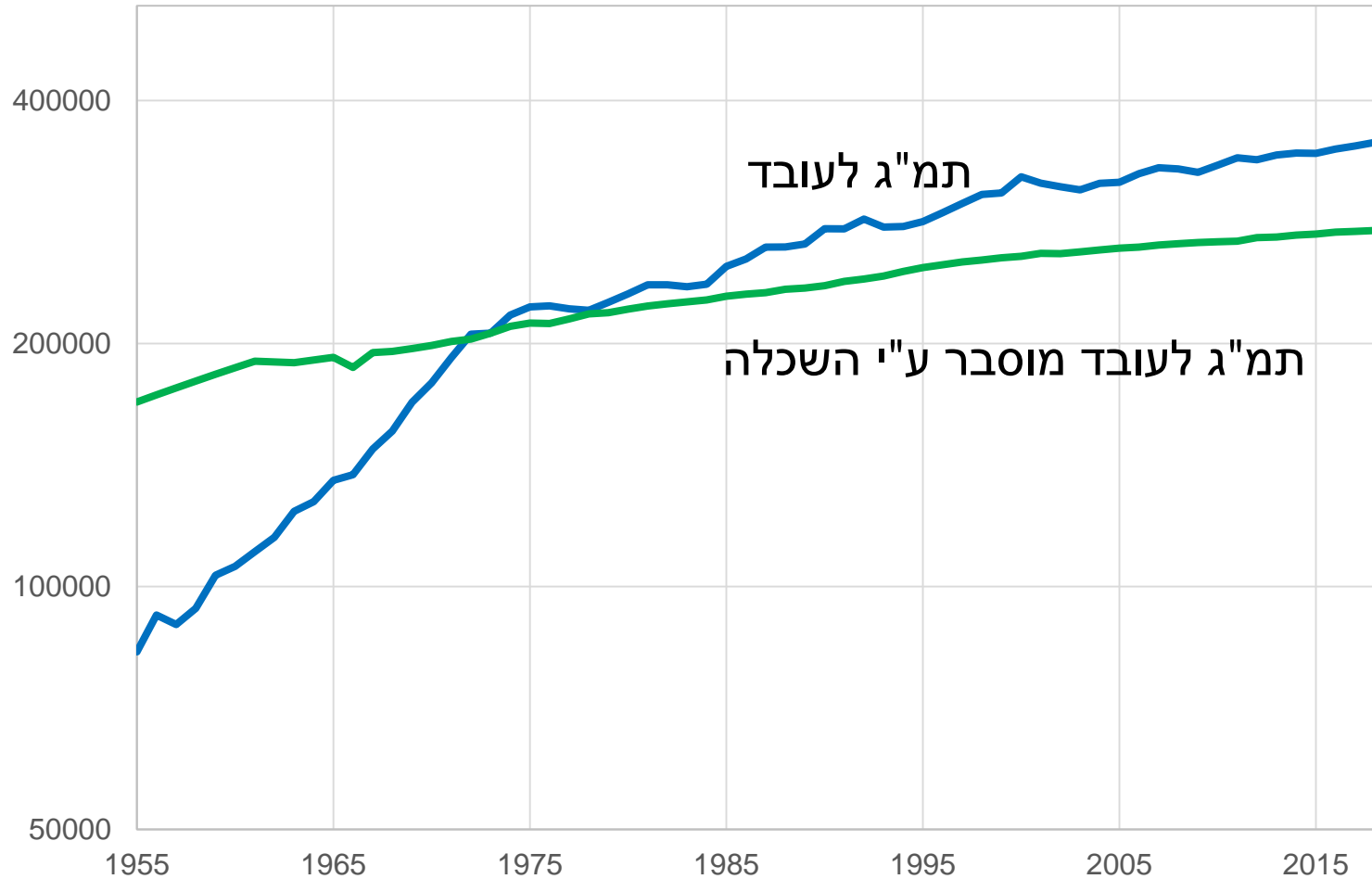
השוואה לארה"ב: 1950 - 2018

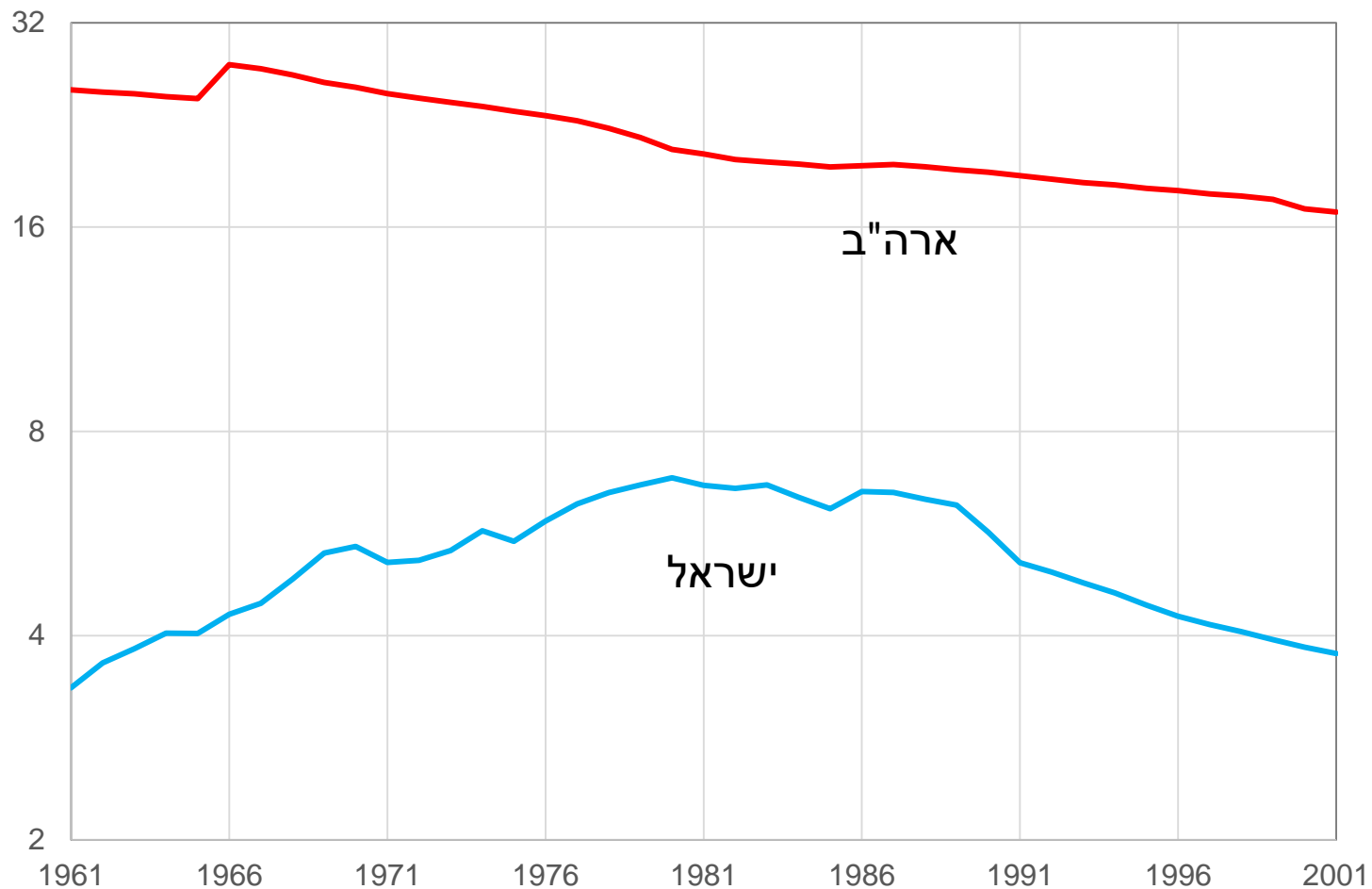
השוואת תוצר שיווי משקל עם התוצר לעובד בפועל

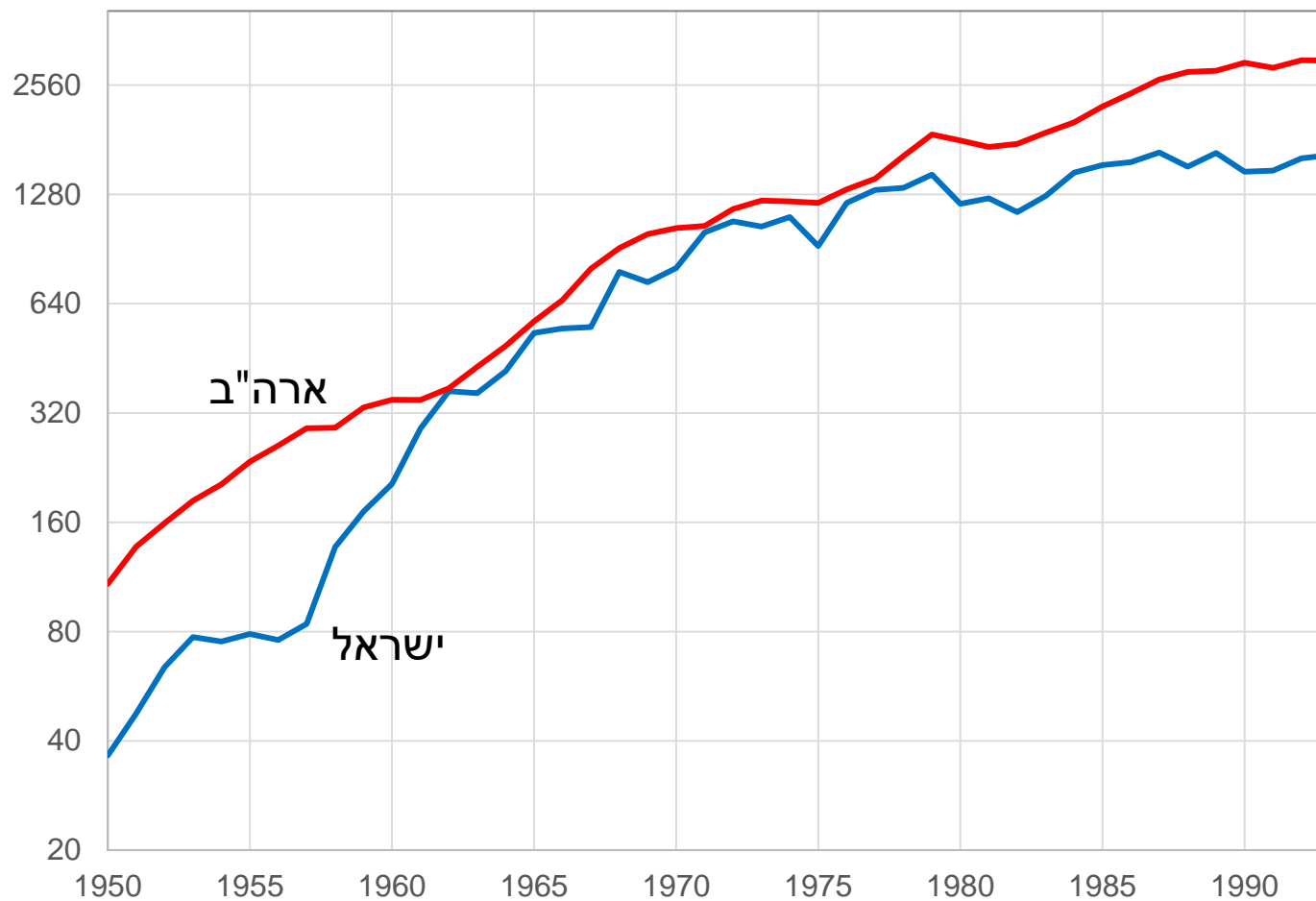
שיעור הצמיחה המוסבר על ידי השכלה

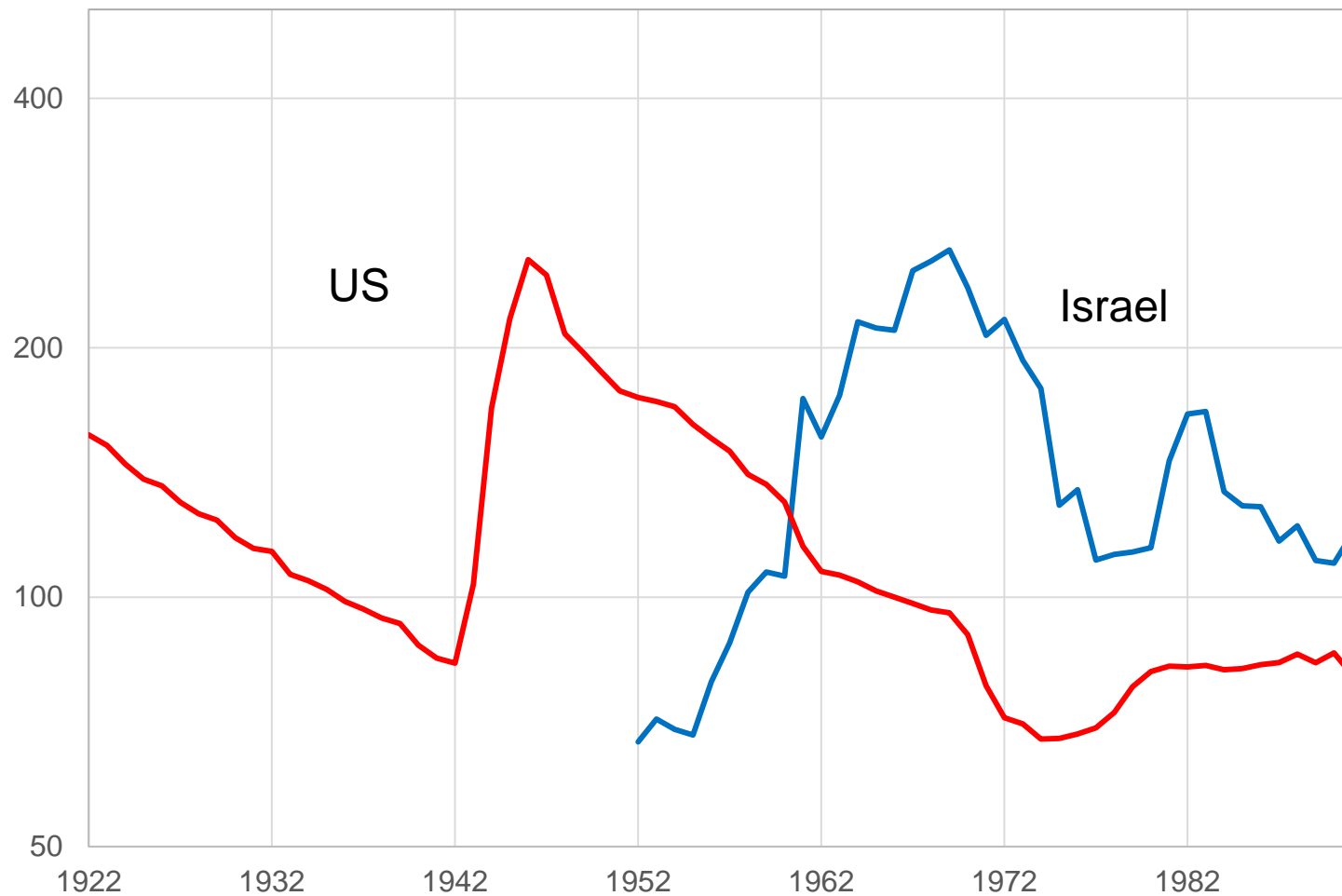
טרקטורים לאלף נפש – ישראל וארה"ב

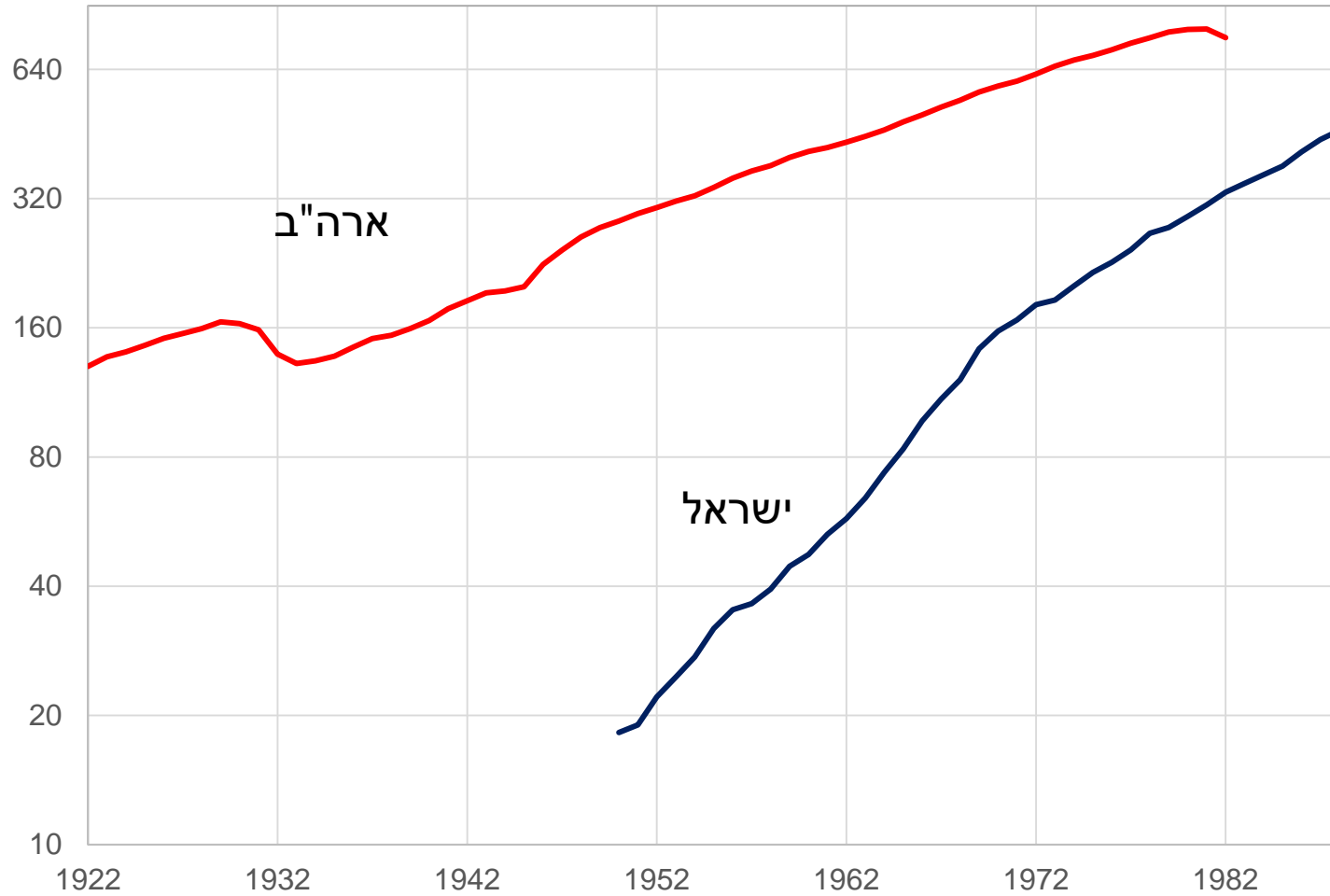
טיסות: ק"מ לאלף נפש

ספנות: טונות לאלף נפש

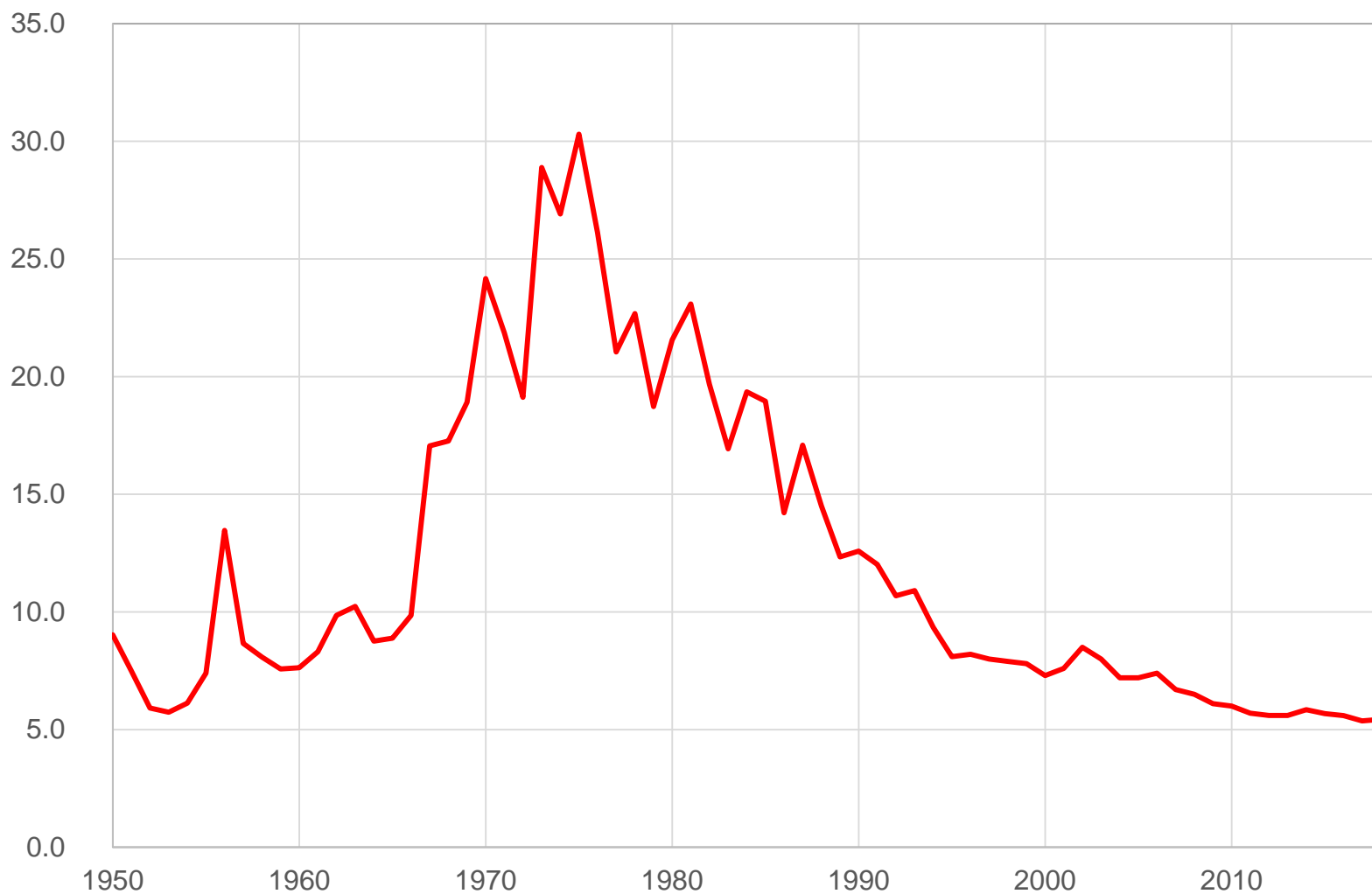
טלפונים לאלף נפש

החלטה חשובה ראשונה

- גם הרחבת ההשכלה וגם אימוץ הטכנולוגיות מ"המדף" הצריכו מימון.
- בתקופת המנדט הושג המימון על ידי כספים שהביאו העולים ממזרח ומרכז אירופה.
- מ-1948 הגיעו עולים ללא כסף, פליטי השואה ועולי מדינות ערב. המדינה ניסתה לממן את הצמיחה ע"י חיסכון כפוי, כלומר על ידי צנע. אך זה לא האריך ימים.
- לכן המדינה חתמה על הסכם השילומים בשנת 1952 וזה אפשר את החזרה לצמיחה כלכלית. זו הייתה ההחלטה החשובה הראשונה.

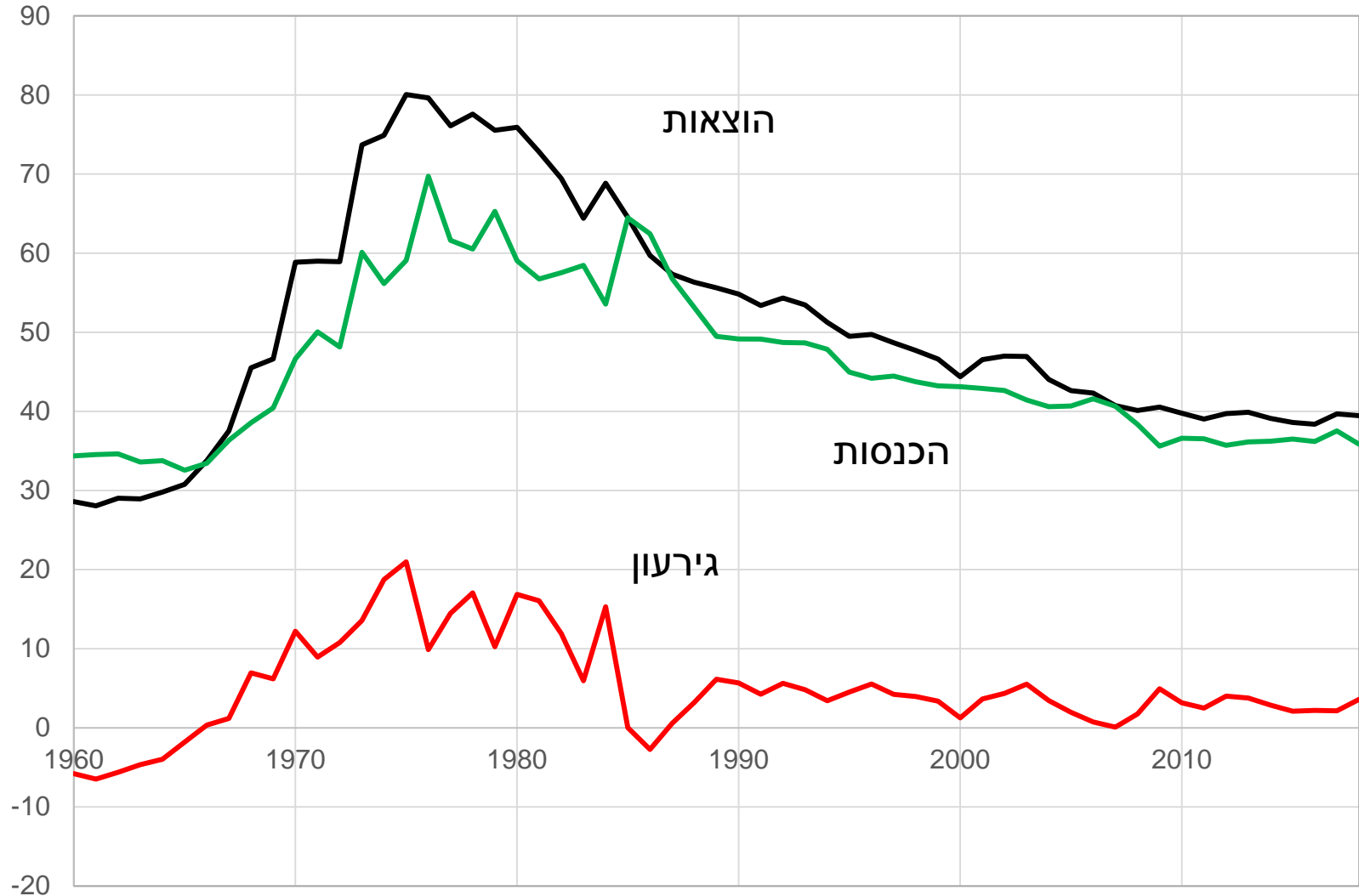
הוצאות ביטחון: 1950 – 2018 (% תמ"ג)

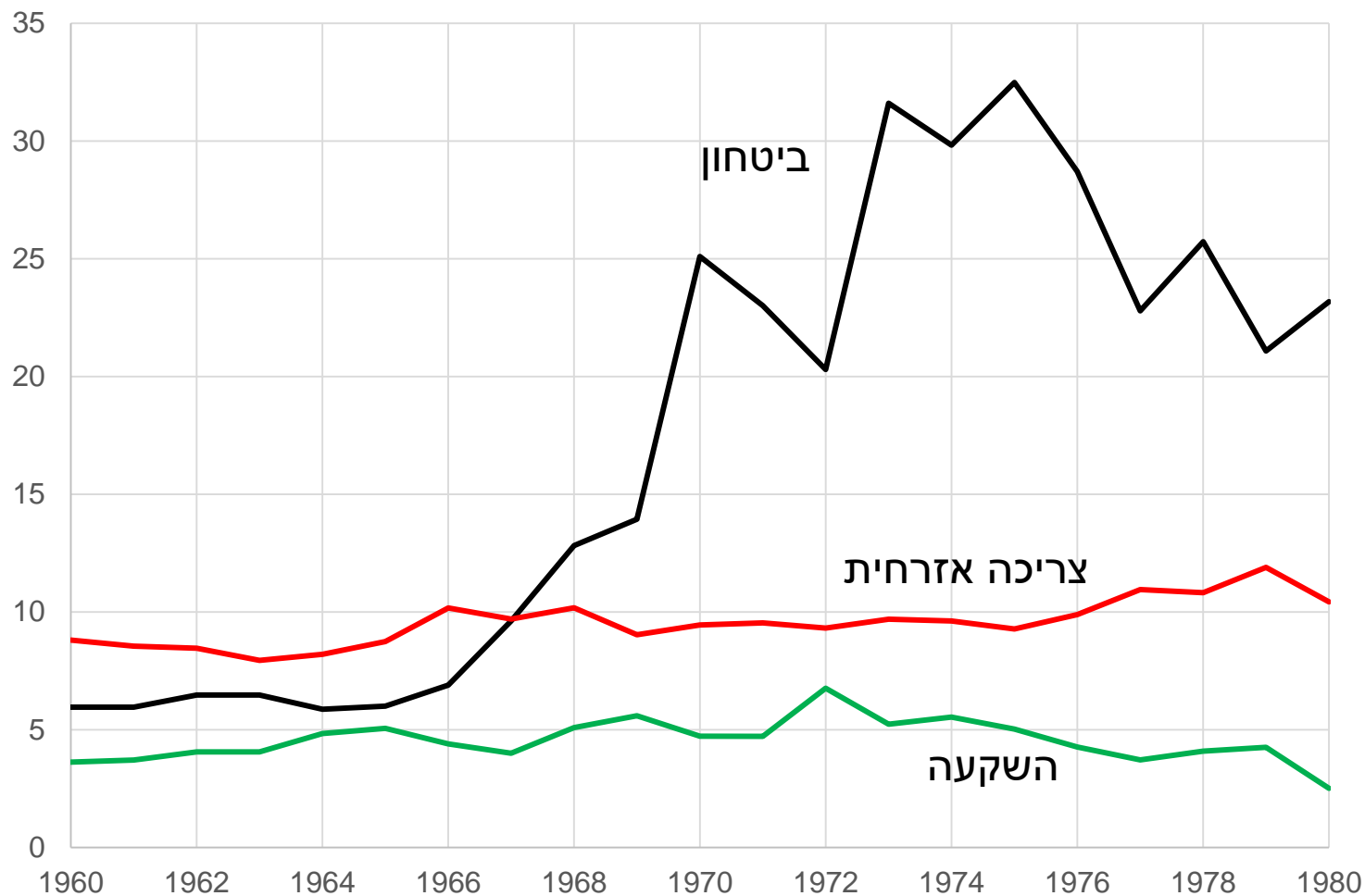
החלטה חשובה שנייה

- בשנת 1967 קיבלה ישראל החלטה חשובה נוספת.
- היא החליטה להישאר בשטחים שכבשה במלחמת ששת הימים, בניגוד לנסיגתה אחרי מבצע סיני ב-1956.
- להחלטה היו השלכות ארוכות טווח, עד היום, אך בטווח הקצר והבינוני היא העצימה מאד את הסכסוך הישראלי-ערבי, וגרמה למלחמת ההתשה ולמלחמת יום הכיפורים.
- בכך הביאה החלטה זו למשבר פיסקלי, שכן למלחמות אלו היו עלויות גבוהות מאד, בתור מלחמות קונבנציונליות, הן ישירות, והן עקיפות דרך המילואים.

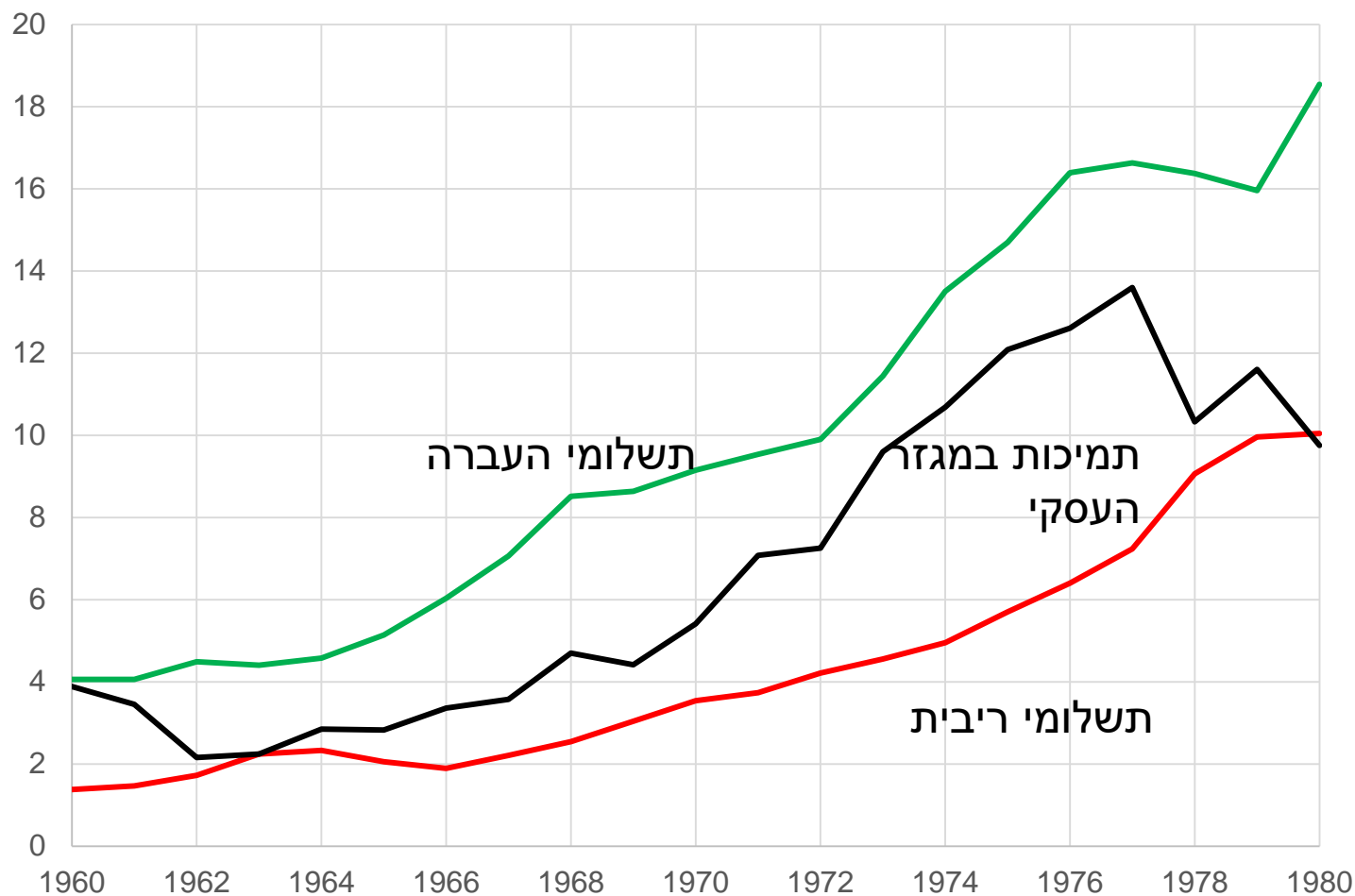
המשבר הפיסקלי

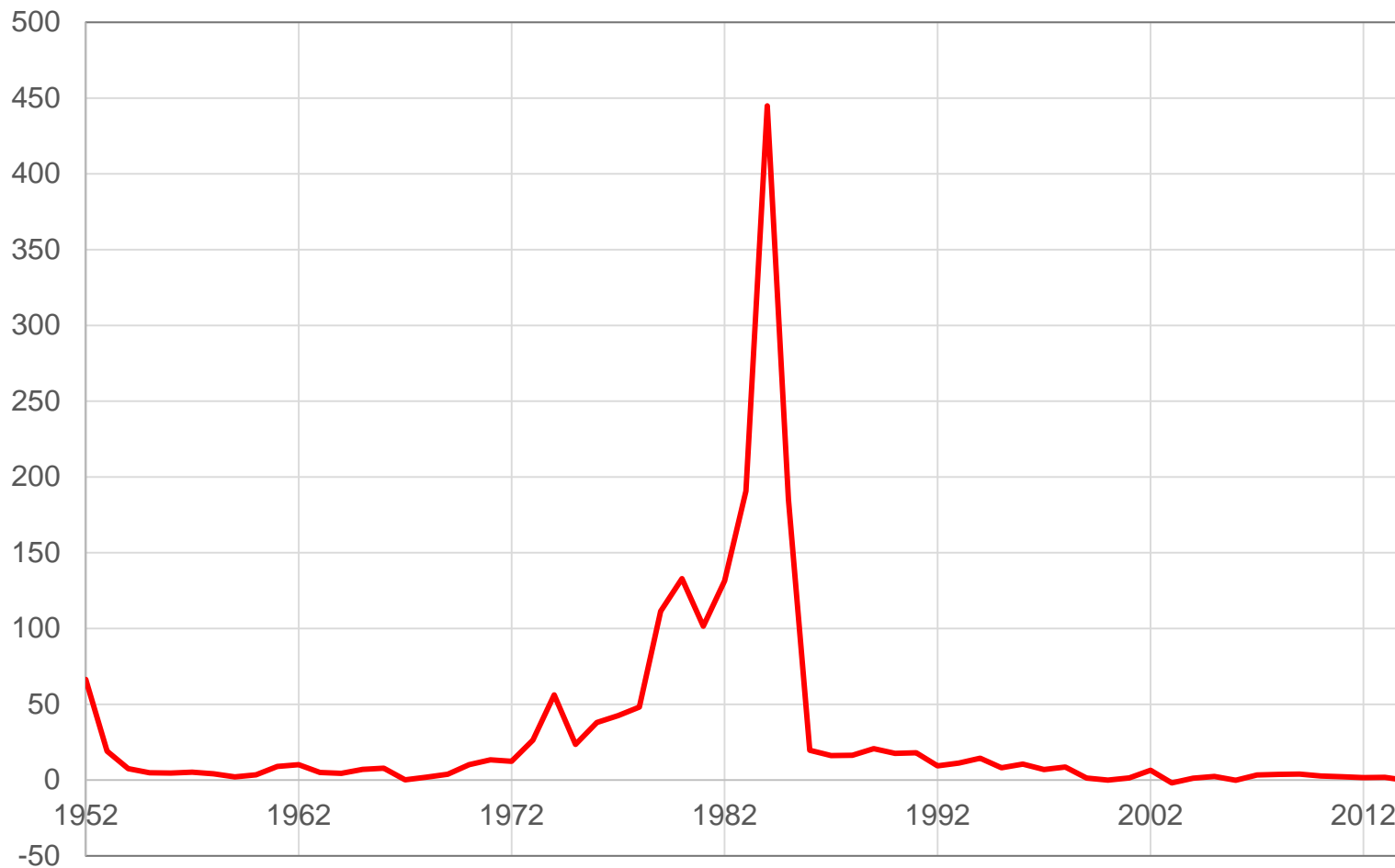
עליית ההוצאות אחרי 1967 א'

עליית ההוצאות אחרי 1967 ב'

האינפלציה

החלטה חשובה שלישית

- בשנים 1978 – 1982 חתמה ישראל ובצעה את הסכם השלום עם מצרים.
- שלום זה אפשר את הורדת הוצאות הביטחון מ-25 אחוזי תוצר לפחות מ-10 אחוזים תוך עשור.
- מחקר סטטיסטי שערכתי עם סטרבצ'ינסקי מראה כי המתאם בין הוצאות הביטחון של ישראל וארצות העימות ירד מ-1 ל-0 אחרי שנות ה-80.
- השלום עם מצרים אפשר את ייצוב המשק בשנת 1985, שכן הוריד את ההוצאות הציבוריות לטווח הארוך.

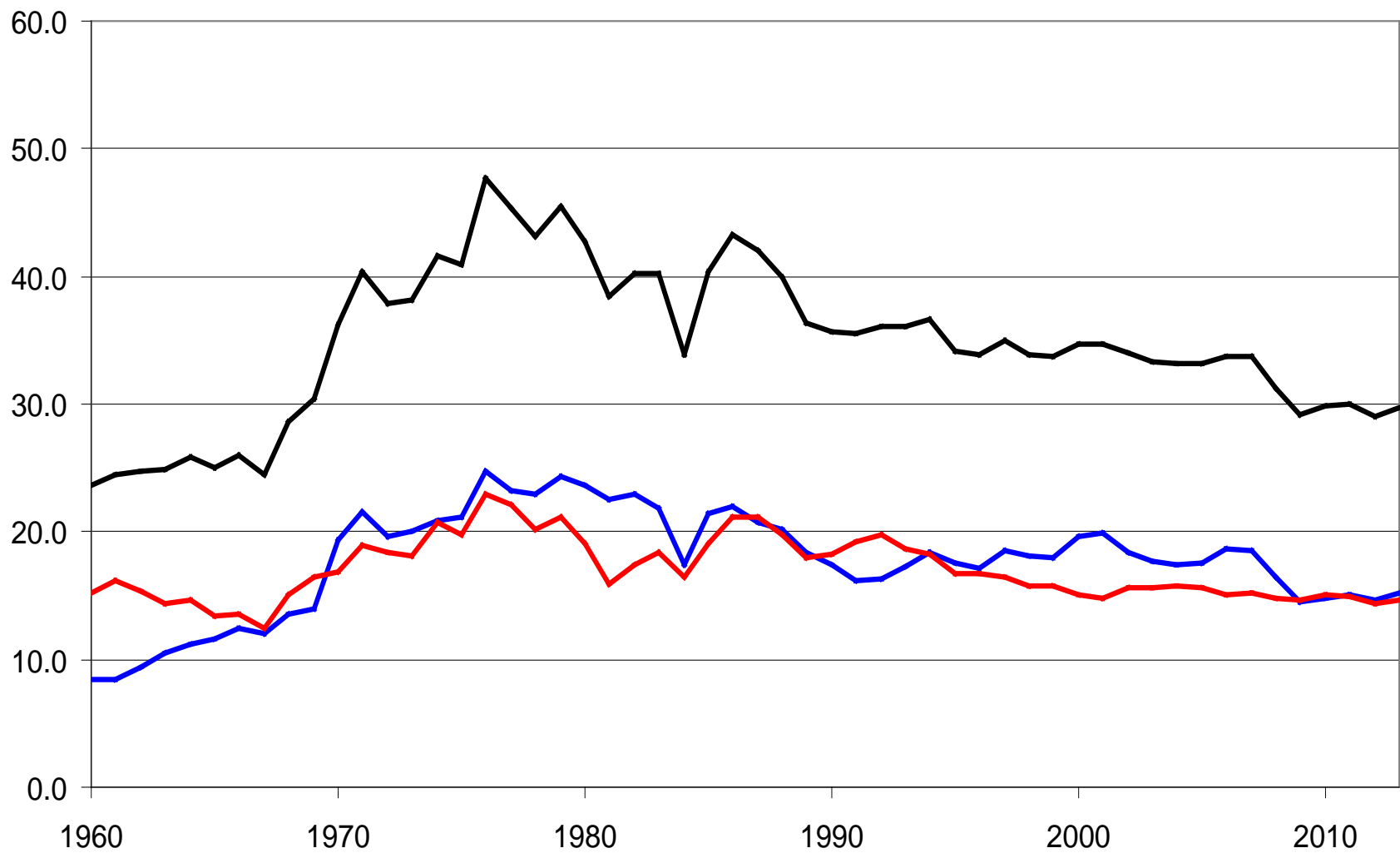
הורדת ההוצאות אחרי השלום

2018	2010	2000	1995	1990	1985	1981	הוצאות
4.9	5.8	7.0	7.8	12.4	18.5	19.8	הוצאות בטחון
2.0	3.2	5.1	6.1	8.7	12.6	11.0	תשלומי ריבית
0.9	0.5	0.6	1.0	2.7	6.2	11.6	תמיכה במגזר העסקי

החלטה חשובה רביעית

- לאחר שנת 1980 ירדו הוצאות הביטחון בהדרגה.
- בעקבותיהן ירדו הוצאות נוספות הקשורות בסכסוך, כמו ריבית, תמיכות במגזר העסקי, וסבסוד מוצרי היסוד.
- את המשאבים שהתפנו הממשלות השונות (כולן) לא הפנו להגדלת שירותים חברתיים אחרים.
- הם הופנו להורדת מסים ישירים, כלומר להקלת המס על העשירים.
- הדבר הגדיל את אי השוויון במשק.

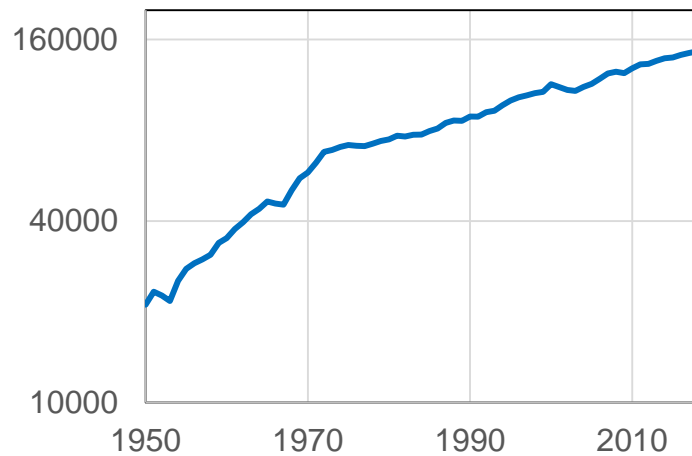
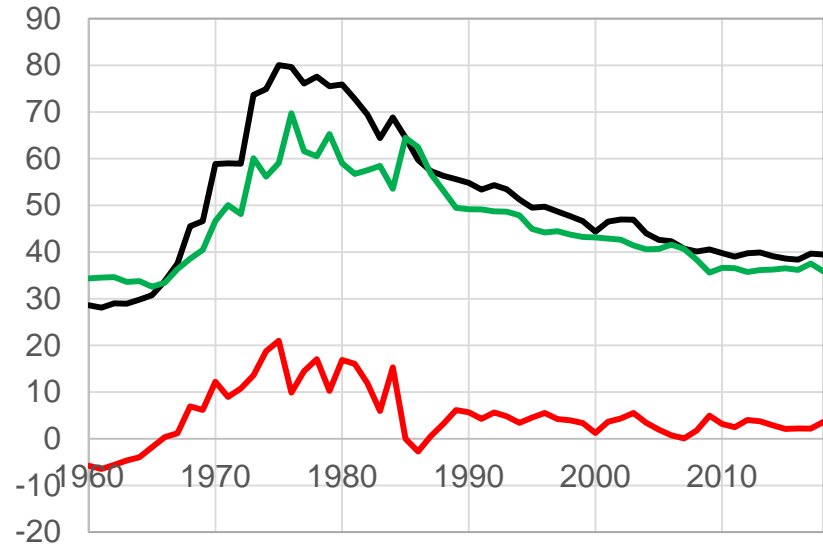
נטל המס, מסים ישירים, עקיפים

שחיקת השירותים הציבוריים

שנה	הוצאות אחרות	חינוך	בריאות	דיור	השקעה ציבורית	שירותי ממשל	קצבאות
1980	27.7	7.56	4.56	1.85	2.51	3.35	9.81
1985	27.7	7.12	3.89	1.52	1.76	3.43	8.15
1990	30.1	6.71	3.60	2.33	2.67	3.38	8.90
1995	32.4	7.60	5.21	0.98	3.79	4.22	9.10
2000	30.1	7.04	5.02	0.70	2.69	3.89	9.34
2005	29.1	6.51	5.14	0.77	2.15	3.91	8.77
2010	28.9	6.63	5.04	0.40	1.96	3.70	9.03
2015	28.6	6.79	5.09	0.52	2.05	3.59	8.41
2018	30.3	7.00	5.37	0.81	2.55	3.90	8.82

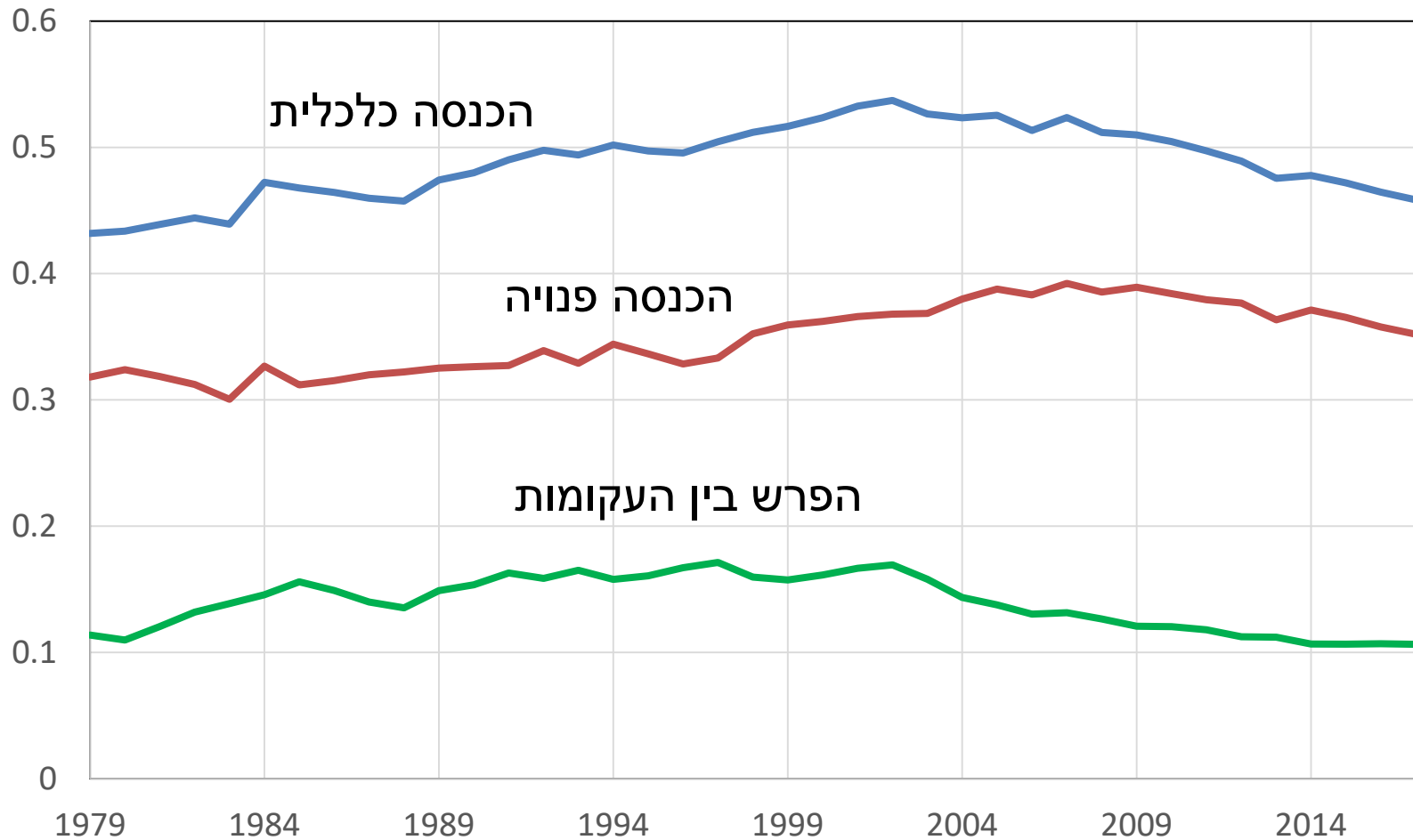
ההחלטה לא קשורה לצמיחה

הדילמה הראשונה

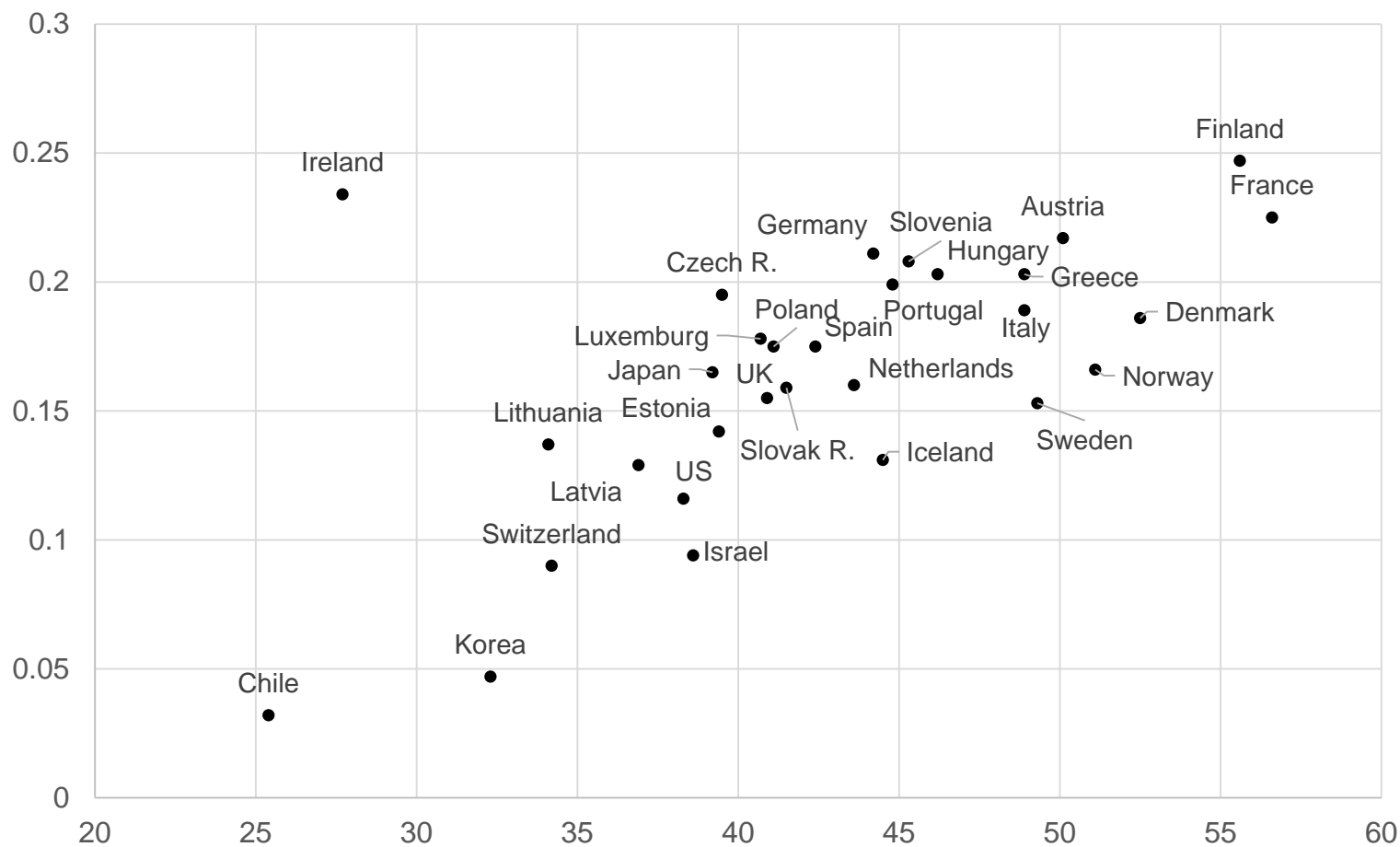
- האם להמשיך במדיניות הניאוליברלית של צמצום המגזר הציבורי, של הורדת מסים, ושל שחיקת ארגוני העובדים.
- ראינו כי אין הצדקה כלכלית למדיניות זו, שכן אינה מעודדת צמיחה. זו אידיאולוגיה פוליטית.
- היא משפיעה מאד על משתנה כלכלי חשוב והוא אי שוויון, שגדל עם מדיניות זו.
- זה אפשר לראות גם בהשוואה בינלאומית וגם בישראל על פני השנים.

מדדי ג'וני בישראל 1979 - 2017

הפרש הג'יני והוצאות הציבוריות

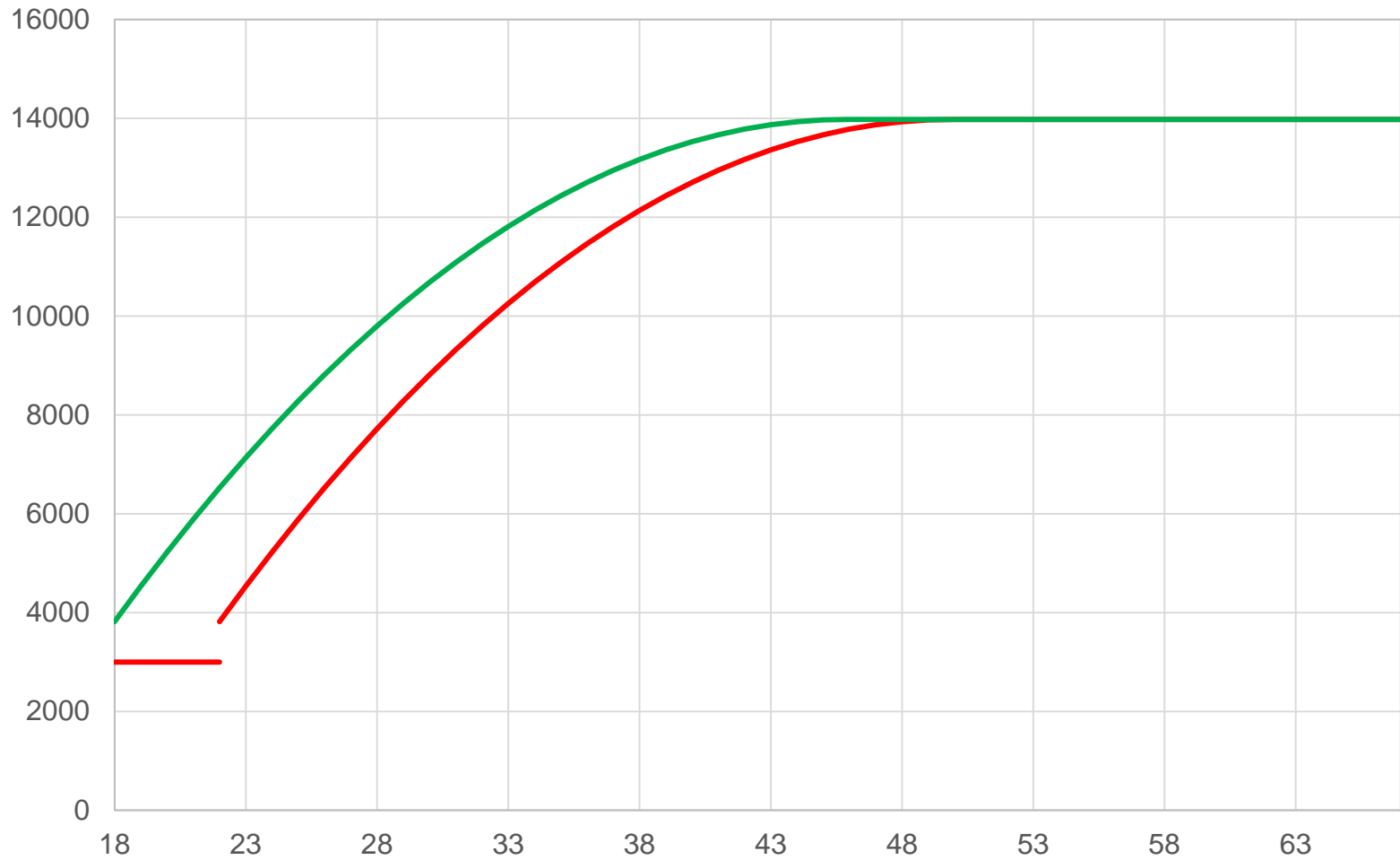
OECD

הדילמה השנייה: מלחמה ושלום

- ישראל נוקטת במדיניות הקרויה "ניהול הסכסוך".
- לכן כל יום מחליטים האם להמשיך בסכסוך או לא.
- להחלטה זו צדדים רבים, אך גם צד כלכלי.
- ראינו כי הוצאות הביטחון הישירות ירדו מאד מאז השלום עם מצריים, אך יש גם הוצאות נוספת.
- הגדולות ביותר הן זו הקשורה לשירות החובה ועוד יותר זו הקשורה להשפעת הסיכון בסכסוך על משקיעים.

עלות אלטרנטיבית של שירות חובה

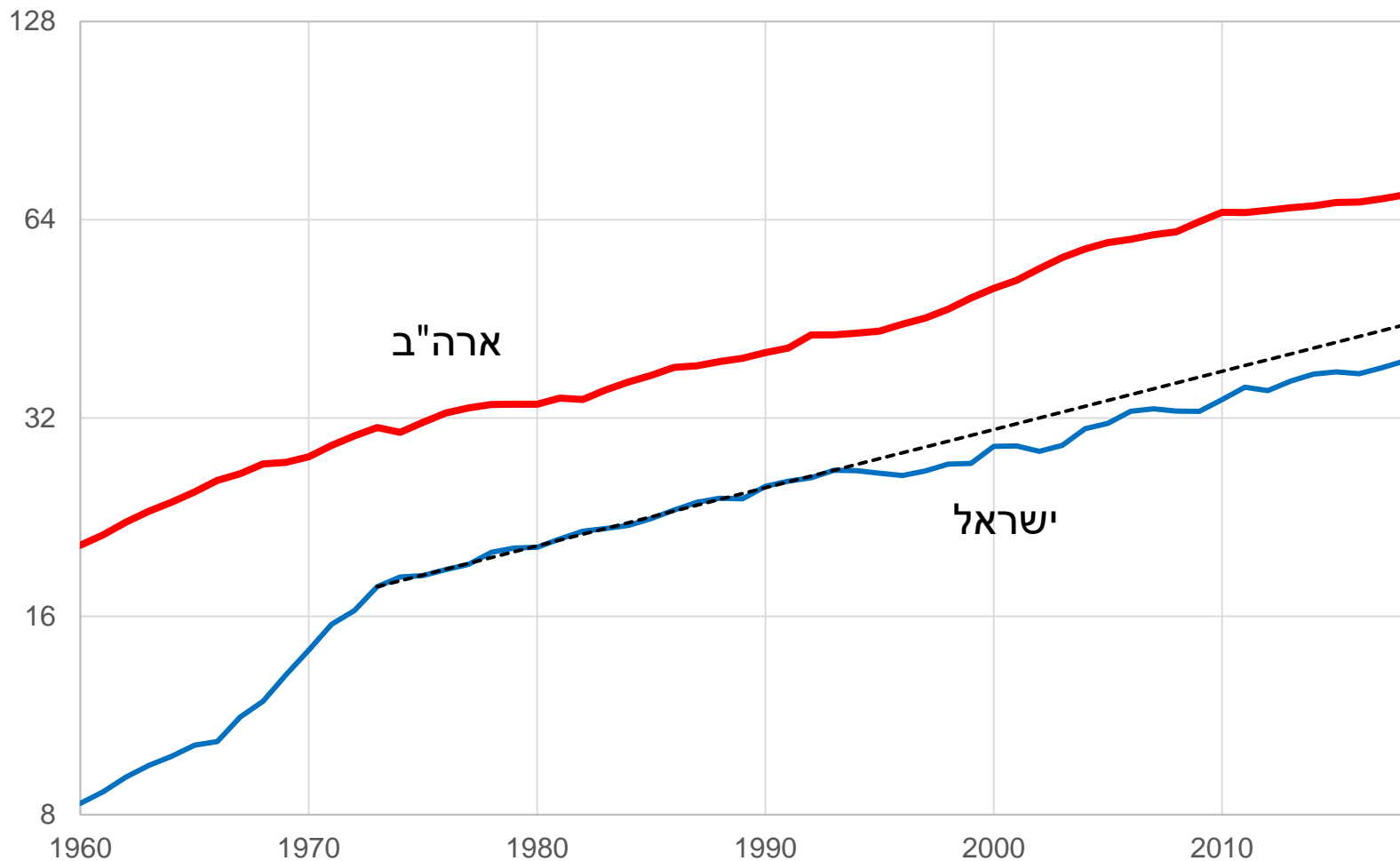
עלות השירות הסדיר

- ניתן אפוא לחשב את הפסד ההון האנושי בשל האיחור בכניסה לשוק העבודה.
- להפסד זה יש שתי השפעות על התוצר, האחת ישירה, והשנייה עקיפה בשל הקטנת ההון הפיזי, עקב ירידת התפוקה השולית של ההון והרווחיות.
- סך שתי ההשפעות היא הפסד תוצר של 5.7 אחוזים.
- אם ישראל תגיע להסדר מדיני וניתן יהיה לקצר את השירות הסדיר לשנה (בנים ובנות) הפסד יהיה 1.4 אחוזים.

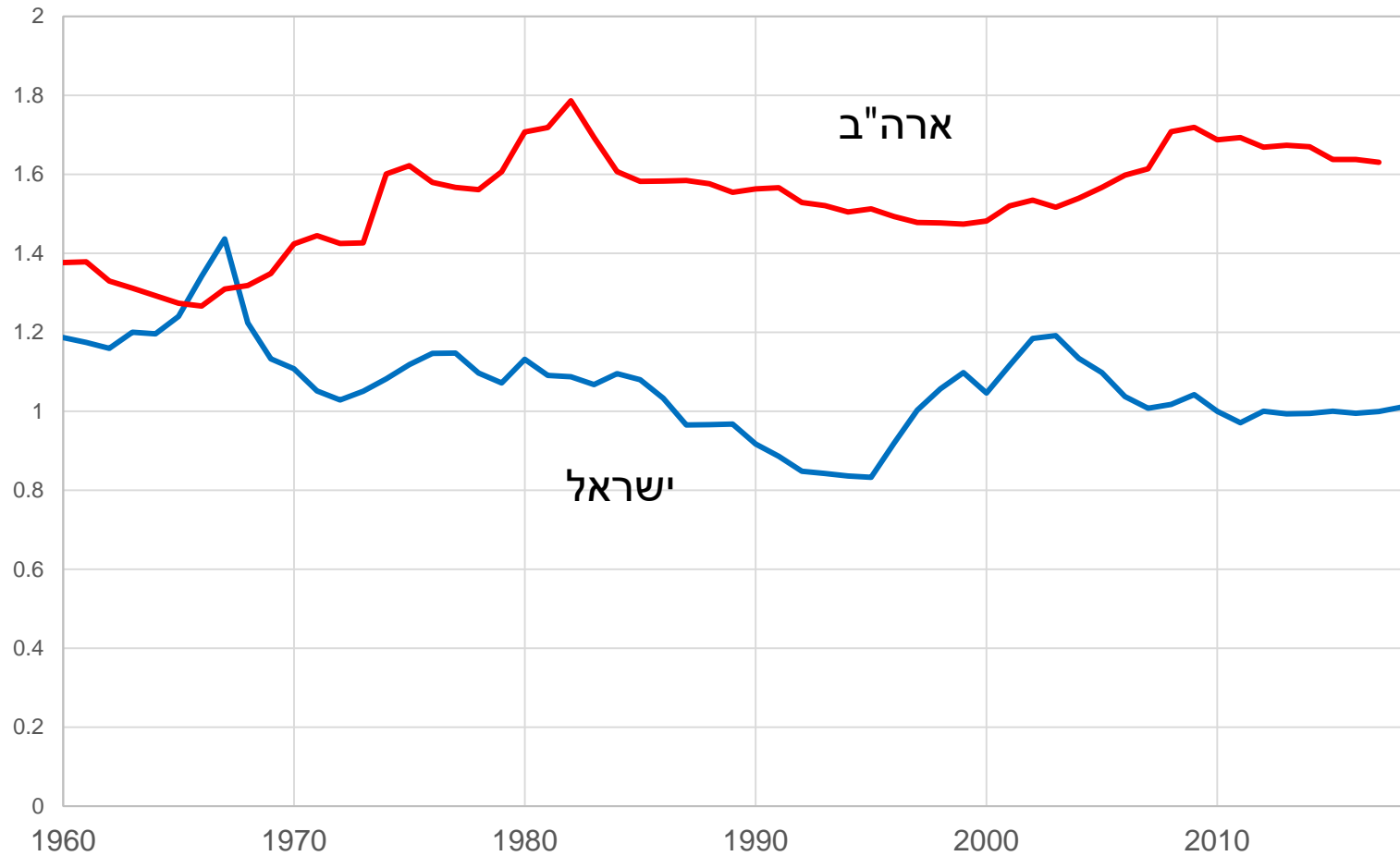
עלות נוספת

- רמת ההון לתוצר בישראל נמוכה. היחס הון-תוצר במגזר העסקי בישראל הוא בסביבות 1, בעוד שבארצות הברית הוא בסביבות 1.6.
- הפרש כזה יכול להסביר פער בתוצר של 26% בין שתי הארצות, גם אם היכולות הטכנולוגיות וההשכלה שוות. זה מסביר חלק גדול מהפער בפריזון העבודה בין ישראל לארצות אחרות.
- הפרש כזה מקורו בעלות הון גבוהה יותר בישראל, שיכולה להיות רק מפרמיית סיכון. מכאן הקשר לסכסוך.

תוצר לשעה במגזר העסקי בישראל ובארה"ב

הון תוצר במגזר העסקי בישראל וארה"ב

מדוע היחס הון תוצר נמוך?

- ניתן לנתח את היחס הון תוצר בעזרת ההנחה שפונקציית הייצור היא מסוג קוב-דוגלס.

$$\frac{K}{Y} = \frac{\alpha}{r + d + p}$$

- חלק ההון בתוצר די דומה בין ארצות, שליש, שער הריבית בשתי המדינות דומה וכך גם שיעור הפחת להון d . לכן השוני הוא בפרמיית הסיכון.
- מדוע שפרמיית הסיכון תהייה גבוהה יותר? הסבר סביר הוא הסכסוך. ראה גם הירידה בהון-תוצר אחרי 1967.

סיכום

- ישראל היא סיפור הצלחה כלכלי.
- את סיפור ההצלחה הזו הובילו כמה החלטות חשובות כמו הסכם השילומים והסכם השלום עם מצרים.
- עתה עומדת ישראל בפני שתי החלטות מרכזיות: האחת היא האם להשלים את תהליך השלום או להמשיך את ניהול הסכסוך. השנייה היא האם להרחיב את השירותים החברתיים תוך העלאת המסים הישירים, או להשלים עם אי השוויון.
- להחלטות שתתקבלנה תהייה השפעה כלכלית מרחיקת לכת.